

سخن سردبیر

آموزه‌های مدیریتی از رویداد اربعین حسینی

در فرهنگ و آیین ملل مختلف، برخی رویدادها و مناسبتها هستند که نقطه عطف تاریخی و هویت‌بخش تمدن آنها محسوب می‌شوند؛ لذا مقدس شمرده شده و تبدیل به نماد آن فرهنگ و تمدن گردیده و همه ساله با برنامه‌ای شکوهمند، آن رویداد تاریخی را گرامی داشته و هویت تمدنی خود را با آن بازنمایی کرده و آیین خود را از آن طریق ترویج و تبلیغ می‌نمایند. بدون شک نهضت عاشورا یکی از مهمترین نقاط عطف تاریخی تمدن اسلامی است و پیاده‌روی اربعین نیز یکی از مهمترین نمادهای بزرگداشت و پاسداشت این رویداد بزرگ اجتماعی است که معرف هویت تمدن اسلامی به جهانیان است. اربعین روزی است که جابر بن عبدالله انصاری، صحابی رسول خدا(ص) از مدینه برای زیارت مرقد مطهر امام حسین(ع) به کربلا آمد. او اولین زائری است که قبر شریف آن حضرت را زیارت کرد؛ بر اساس این سنت پسندیده، همه ساله شیعیان با پای پیاده به منظور زیارت آن حضرت، ضمن نشان دادن عظمت امام حسین(ع) و نهضت عاشورا، انسجام و یکپارچگی خود را در عرصه جهانی به نمایش می‌گذارند. یکی از جلوه‌های بسیار زیبای اربعین حسینی در سالهای اخیر، حرکت پیاده خیل مشتاقان آن حضرت است که حماسه‌ای وصف ناشدنی و جلوه‌ای درک ناشدنی را خلق کرده و این رویداد را به بزرگترین گردهمایی سالانه مذهبی در جهان تبدیل کرده است. این همایش پرشکوه از مشخصه‌های منحصر به فردی برخوردار است که واکاوی آن از دیدگاه مدیریتی می‌تواند اندیشمندان را به الگوهای جدید مدیریتی رهنمون سازد که در سطوح مختلف سازمانی، ملی و بین‌المللی مورد بهره‌برداری قرار گیرد. نگارنده بر این باور است که جلوه‌های رفتاری که خیل انبوه زائرین در مسیر پیاده‌روی اربعین از خود بروز می‌دهند تا به زیارت مولای خویش نائل شوند را می‌توان در قالب الگویی ترسیم کرد که تمدن بشری با بهره‌گیری از این ویژگیها و تسری آن به تمامی شئون زندگی اجتماعی و سازمانی، گامی بلند در جهت تحقق حیات طیبه در سایه شکل‌گیری امت واحده اسلامی بردارد. در این مجال کوتاه ضمن پرداختن به برخی از مهمترین جلوه‌های رفتاری رویداد عظیم اربعین، چگونگی تحقق اهداف پیدا و پنهان آن در قالب الگوی ترسیمی تبیین می‌گردد.

جلوه‌های رفتاری پیاده‌روی اربعین را با استفاده از دلنوشته‌های زائرین می‌توان در سه محور

دسته‌بندی کرد:

۱. رشد رفتارهای معنوی. حضرت حسین بن علی (ع) نماد و الگوی فداکاری، ستم‌ناپذیری، آزادیخواهی، پاسداری از ارزشها و حق‌طلبی است. هر ساله جمعیتی چندین میلیونی از شیعیان پای در راهی کویری و سخت می‌نهند به امید آن که قدری در غم بزرگ اهل حرم و بازماندگان حادثه کربلا سهیم باشند و با تاسی به سیدالشهدا، این ارزشهای معنوی را در خویشتن نهادینه کنند. کربلا سرزمین فداکاری و ایثار است و زائر اربعین حسینی با الگوگیری از امام حسین (ع) و یاران با وفایش سفر اربعین را به فرصتی برای نشان دادن میزان سنخیت و تاسی از آن حضرت و یاران فداکارش تبدیل می‌کند. جلوه‌های ایثار، گذشت و مقدم داشتن دیگران در موقعیتهایی که شایسته و بایسته است، از جمله رفتارهایی است که مکرر از سوی زائران قابل مشاهده است. به‌رغم آنکه قرن‌ها از واقعه عاشورا می‌گذرد، اما هنوز جمع کثیری از شیعیان و دلدادگان مکتب حسینی برای زیارت بارگاه آن حضرت، با پای پیاده دل به جاده می‌سپارند و دریایی از اخلاص و ارادت را به پیشگاه آن امام همام ابراز می‌کنند تا شاید کمی رنج و اندوه سهمگین واقعه کربلا را دریابند و روح خود را از این طریق صیقل دهند. این رویداد بستری برای رشد اخلاقیات، روحیه جمعی و تقارب فرهنگی فراهم می‌آورد و در طول مدت این گردهمایی بزرگ، افراد مختلف، طیفی از مشترکات اعتقادی و فرهنگی را در قالبی همگن به نمایش می‌گذارند و نهایتاً به بلوغ فکری و رشد معنوی می‌رسند.

۲. ارتقای رفتارهای مدنی. زائران در پیاده‌روی اربعین جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند که در آن شاهد عالی‌ترین نوع تعاملات رفتاری هستیم. از جمله ویژگیهای آشکار این رویداد عظیم، بروز رفتارهای ناب اجتماعی متناسب با جامعه‌ای متکامل است که به برخی از مهمترین آنها اشاره می‌شود:

۱ - ۲. روحیه خدمتگزاری. در ایام اربعین، جامعه عراق تبدیل به جامعه‌ای یکپارچه خادم می‌شود. از مزیت‌های آشکار این مسیر، هزینه کاملاً رایگان آن است. یعنی نه تنها در قبال هرگونه امکاناتی از زائرین پولی دریافت نمی‌شود، بلکه به شکل غیر قابل توصیفی مورد مهربانی و مهمان‌نوازی عراقی‌ها قرار می‌گیرند. در طول مسیر بارها افرادی را خواهید دید که با اصرار از زائری می‌خواهند غذا یا محل اقامت آنها را بپذیرد. تمام وعده‌های غذایی رایگان و با خوشرویی به

زائران تقدیم می‌شود. ایستگاه‌های غذا بسیار زیاد و متنوع هستند به گونه‌ای که امکان انتخاب برای زائر فراهم می‌شود. مردی عرب با اصرار از غذای مویز به زائر تعارف می‌کند؛ کار از اصرار گذشته و به التماس می‌رسد. در حالی که در چشمانش محبت موج می‌زند؛ محبتی که باعث می‌شود زائر نتواند خواهش او را رد کند. این گونه صحنه‌ها در طول مسیر بارها و بارها تکرار می‌شود.

۲ - ۲. رفتارهای ایثارگرانه. در اربعین، انگیزه‌ها حسینی است و به عشق امام حسین (ع) تحمل سختیها آسان می‌شود. شیعیان بر محور امام خود، به مقام ایثار، فداکاری، بذل و بخشش نسبت به یکدیگر می‌رسند و سبک زندگی حسینی را تجربه می‌کنند. امام حسین (ع) زیباترین و دیدنی‌ترین جلوه نماد ایثار، از خودگذشتگی و مهربانی است و در مسیر اربعین نیز حماسه‌های بی‌نظیری از ایثار، سخاوت، مهربانی و برادری را می‌توان مشاهده کرد. صحنه‌های عجیب روحیه ایثار، رهگذران را به تعجب وا می‌دارد. خوشحالی عمیق پیرزنی را به نظاره می‌نشینیم که تمام هستی‌اش که چند دانه خرمای آغشته به ارده است، در سینی گذاشته و خود را با ویلچر به میعادگاه پیاده‌روی اربعین رسانده و با تمام ظرفیت الفاظ به زائر التماس می‌کند که از خرمای او میل کند؛ و زمانی که زائر از خرمای نه چندان تازه او بر می‌دارد، از عمق وجود خوشحال می‌شود و زیر لب «الحمدلله» می‌گوید و با گوشه چادر عربی‌اش اشکش را پاک می‌کند. آن کودک فقیر که همراه پدر و برادرش با موتور سه چرخ پدر، ظرفهای آب را در دست گرفته و روی صندلی وسط خیابان می‌ایستد و لیوان آب را به دست زائر می‌دهد، برق شادی را در چشمانش مشاهده می‌کنیم و گویی که با تمام ظرفیت احساسش را در لیوان آب به زائر هدیه می‌کند.

۲ - ۳. تاب‌آوری اجتماعی. یکی از مؤلفه‌های مهم در جوامع پیشرو و مدنی، ویژگی تاب‌آوری اجتماعی است که بر اساس آن افراد به هنگام رویارویی با تجربه‌ای پر تنش و چالش‌زا، با بهره‌گیری از ظرفیت وجودی خود، به بهترین شکل بر آن غلبه کرده و به زندگی عادی با شرایط قبلی و یا حتی بهتر از آن بر می‌گردند. سفر اربعین سفری فشرده و جمعی است و زائر با دیگران در ارتباط است. محدودیتهای مکان استراحت، نبودن زمان مشخص برای خواب و بیداری، ازدحام جمعیت، محدودیت فضاهای زیارتی و...، بستر را برای نارضایتی و ناشکیبایی فراهم می‌کند؛ اما به‌رغم وجود این زمینه‌های تنش‌زا و چالشی، شوق زیارت مولا و دستیابی به هدف

مهمی همچون قرب الهی و رضایت خداوند متعال، تمامی این دشواریها قابل تحمل می‌شود. روشن است که سفر به کشور عراق و دوری از وطن و حضور گسترده زائران در ایام اربعین، به طور طبیعی مشکلات و سختیهایی را به همراه دارد؛ ولی زائر با آمادگی روحی و روانی و شناخت کافی و درک درستی که از اهداف، شرایط و موقعیت ویژه ایام اربعین پیدا می‌کند، در طول سفر، سعه صدر و بردباری را تمرین کرده و تاب‌آوری را پیشه خود می‌کند و از بی‌تابی و گلابه از دیگران می‌پرهیزد و این امر زمینه را برای وی در بعد از سفر فراهم می‌سازد تا در رویارویی با مشکلات زندگی سازمانی و اجتماعی، تحمل‌پذیری بیشتری داشته باشد.

۲ - ۴. روحیه همدلی. یکی دیگر از اسرار پیاده‌روی اربعین دور شدن افراد از رفاه‌طلبی و رفاه‌زدگی است و بر خلاف دیگر سفرها که افراد در پی استراحتگاه و هتل و مکانهای توریستی هستند، در این سفر افراد رفاه حقیقی را در این می‌بینند که برای دیگران آسایش فراهم کرده و از رفاه‌ظاهری فاصله بگیرند و با جان و دل با تمام شرایط سخت کنار آیند. پدیده اربعین مرزهای جغرافیایی را در می‌نوردد و همدلی و همبستگی بین زائران بدون در نظر گرفتن رنگ و نژاد و مذهب موج می‌زند و همه با یکدیگر در نهایت صفا و صمیمیت و محبت در یک مسیر و با یک مقصد مشخص که همانا لقای امام حسین (ع) است، حرکت می‌کنند. انگشت به حیرت می‌گری و می‌مانی که فردی در قبیله خودش کسی است برای خودش، ولی حالا دارد زائر را مشت و مال می‌دهد و خادمی می‌کند و احترام می‌گذارد و او را زائرالحسین (ع) خطاب می‌کند. عربی، عجمی را مشت و مال می‌دهد و خادمی می‌کند. گویی که تمام سنتهای جاهلی قدیم و جدید مرده است. نه صحبت از نژاد و خون است (آن طور که در جهان کهن بود) و نه حرف از مال و منصب و جایگاه است (آن گونه که در جاهلیت جدید مطرح است).

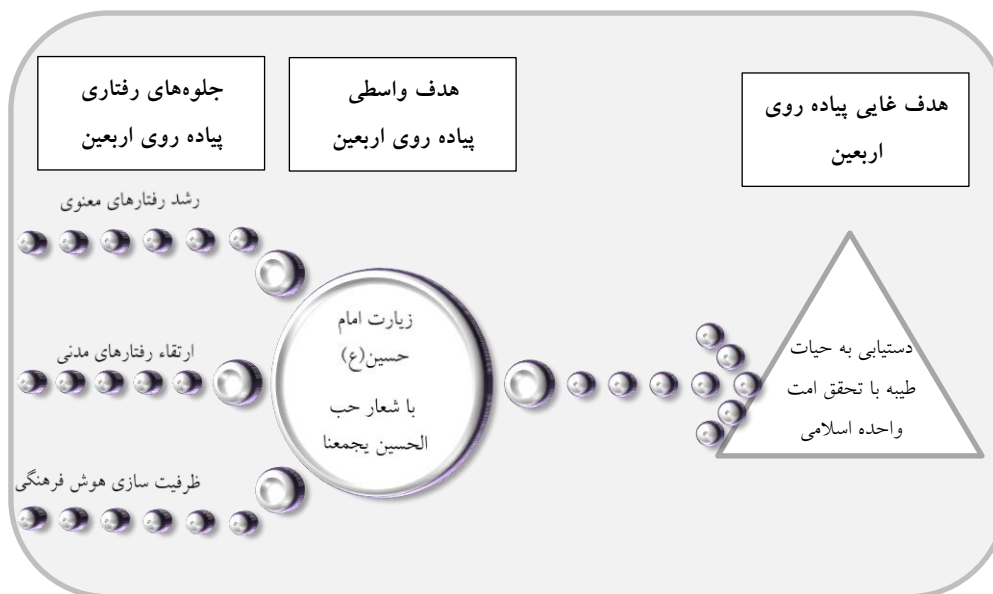
۲ - ۵. مشارکت فراگیر و داوطلبانه. یکی از ویژگیهای آشکار رویداد عظیم پیاده روی اربعین، حس مسئولیت‌پذیری همگانی و مشارکت داوطلبانه زائرین و خادمین است؛ به گونه‌ای که زن و مرد، پیر و خردسال، افراد سالم و معلول، شیعه و سنی از نژاد و قومیت‌های گوناگون و حتی ادیان مختلف مسیحی، یهودی، بودایی و... بر اساس رغبت شخصی و بدون اجبار در این همایش شرکت کرده و در برابر یکدیگر احساس مسئولیت می‌کنند.

۳. ظرفیت‌سازی هوش فرهنگی. هوش فرهنگی عبارت است از ظرفیت برای تعامل اثربخش

با فرهنگهای مختلف. با استفاده از این نوع هوش، افراد برای برقراری ارتباط با مجموعه‌ای از رفتارها، مهارتها و خصایص که متعلق به نگرشها و ارزشهای فرهنگی خاصی است، شایستگی لازم را بدست می‌آورند. با استفاده از هوش فرهنگی، دانش و ظرفیت فرد برای انطباق با محیط اجتماعی متفاوت و جدید حاصل می‌شود. در پیاده‌روی اربعین، کنشگران مختلف اجتماعی از مذاهب و اقوام و هویت‌های مختلف نزدیک به هفتاد کشور جهان شرکت می‌کنند و در واقع یک رخداد فرهنگی و تمدنی عظیم در آن شکل می‌گیرد و افراد مختلف با هویت‌های قومیتی، مذهبی و ملیتی متفاوت هم بر این جامعه تأثیر می‌گذارند و هم تأثیر می‌پذیرند. ایرانی‌ها در مسیر پیاده‌روی با عراقی‌ها و مردمان بیش از هفتاد کشور دیگر معاشرت و گفتگو می‌کنند و دیدگاه‌هایشان را با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند. بنابراین رویداد اربعین بستری را برای فهم افراد از فرهنگهای مختلف فراهم می‌سازد و یکی از شایستگی‌های مهم امت واحده اسلامی را که همانا هوشمندی فرهنگی است، تضمین می‌کند.

بدون شک هدف از انجام این کار یک پیاده روی ساده نیست، بلکه وسیله‌ای برای نمایش اقتدار نظام شیعه است. بسیاری از ملت‌های جهان با مشاهده این مانور اقتدارآمیز به فرهنگ و مکتب حسینی می‌پیوندند و راهی را که امام حسین (ع) در آن گام برداشت بخوبی می‌شناسند. عبارت وحدت‌بخش «حب الحسین (ع) یجمعنا» که شعار امسال پیاده‌روی اربعین حسینی است، بخوبی بیانگر هدفی راهبردی است که از آن با عنوان تشکیل امت واحده اسلامی یاد می‌شود. این رخداد، ظرفیتهای گسترده‌ای را برای جهان اسلام ایجاد می‌کند تا با انسجام و یکپارچگی و هم‌چنین قرابت‌های فرهنگی، نیل به یک جامعه متشکل و نظام یافته را در قالب امت واحده اسلامی با محوریت ابا عبدالله (ع) در دستور کار قرار دهند.

با استفاده از الگوی مذکور می‌توان شرایطی را در سطح سازمانی و کلان جامعه فراهم کرد تا افراد با بروز این نوع رفتارها، به‌صورت داوطلبانه و راغبانه به تعقیب اهداف سازمانی و ملی اقدام کنند؛ بویژه در وضعیت کنونی کشور که با هجمه سنگین و تحریمهای قدرتمند استکباری روبرو است، بشدت نیازمند چنین رویکردی هستیم؛ اما همیشه یک پرسش اساسی در این زمینه وجود دارد که چرا همین مردمی که در نقش زائر در رویداد پیاده‌روی اربعین این حماسه را از خود بر جای می‌گذارند، وقتی در قالب نقشهای اجتماعی و سازمانی ظاهر می‌شوند، از این رفتارها فاصله زیادی می‌گیرند و چه بسا رفتارهای کاملاً معکوسی از خود بروز می‌دهند.

اعتقاد نگارنده بر این است که زمانی می‌توان از مردم انتظار ایفای نقشهای مسئولانه داشت که مدیران ارشد جامعه و سازمانها در هدفگذاریها موفق عمل کنند و در پیشبرد اهداف مذکور، نقش خود را صادقانه ایفا نمایند. هرچه هدفها از بار ارزشی تهی شود و مدیران از عزتمندی، عدالتخواهی و قرب الهی نهضت عاشورا غافل شوند، به همان میزان جلوه‌های رفتاری اربعینی کم رنگتر خواهد شد. مضافا بر اینکه به میزانی که ماهیت خادم گونه سازمان دهندگان و خدمات دهندگان تغییر شکل پیدا کند و مدیر بجای نقش خادم نقش مخدوم به خود بگیرد، رفتارهای اربعینی فرصت تجلی نخواهد داشت. اگر هدفها برگرفته از ارزشهای الهی باشد و مدیران به مثابه موبدداران به دنبال خدمت صادقانه باشند، قطعا در بدنه جامعه و سازمان روحی حماسی دمیده خواهد شد و در افراد شوری پدید خواهد آمد که حتی بدون کسب منفعت مادی، آمادگی خواهند داشت با تمام وجود در خدمت هدف مقدس خود باشند و با ایثار و از خود گذشتگی، تحقق آن را تضمین کنند. دستیابی به این هدف، مستلزم انجام پژوهشهای علمی گسترده و روشمند است تا از آن طریق سازوکارهای عملیاتی تسری رفتارهای اربعینی به بدنه اجتماعی و سازمانی فراهم گردد. نشریه مدیریت اسلامی با توجه به رسالتی که در این زمینه بر عهده دارد، آمادگی دارد تا مقالات تحقیقاتی در این زمینه را با اولویت در فرایند داوری و انتشار قرار دهد.

سید محمد مقیمی

moghimi@ut.ac.ir
<http://www.prof-moghimi.ir>